

ปรัชญาธรรมจากกระต่ายโพธิสัตว์ในปีเถาะ

นายสุชนา ศิริชัยภรณ์

หัวหน้าฝ่ายตำราและเอกสารทางวิชาการ กองวิชาการ

ความนำ

กระต่ายเป็นสัญลักษณ์ในปีเถาะ หลายคนอยากได้กระต่ายมาครอบครอง ไม่ว่าจะเป็นกระต่ายทอง กระต่ายเงิน หรือกระต่ายที่มีชีวิต ก็เพราะเป็นสัตว์ที่สวยงาม อยากได้ดูชม ทำให้ในคืนวันเพ็ญ ดวงจันทร์มีรอยรูปกระต่าย^๑ จึงไปปรากฏให้หมู่มนุษย์เห็นได้และปรารถนาอยากได้ และมีมนุษย์หลายคน เช่น ฆฎบัณฑิตก็ต้องการกระต่ายจากดวงจันทร์^๒ ซึ่งเป็นความปรารถนาที่ไม่น่าปรารถนา มีคำกล่าวที่ว่า “ข้าพเจ้า ไม่มีงา ไม่มีถั่ว ไม่มีข้าวสาร ท่านจงบริโภคข้าพเจ้าตัวสุกด้วยไฟนี้ แล้วเจริญสมณธรรมอยู่ในป่าเถิด”^๓ เพราะยอมสละชีวิตให้แก่พราหมณ์ที่ปฏิบัติธรรม จึงมีรอยรูปกระต่ายบนดวงจันทร์ หรือคำที่พระราชกุมารตรัสกับยักษ์ว่า สสบัณฑิตสำคัญท้าวสักกะว่าเป็นพราหมณ์ จึงยอมให้พักอยู่เพื่อจะให้สรีระของตน เหตุนั้นแล จันทิมเทพบุตรจึงมีภาพกระต่ายปรากฏสมประสงค์ของโลกอยู่ทุกวันนี้^๔ ในอรรถกถาชาดกภาคเจ็ดบรรยายไว้ว่า สสบัณฑิตนั้น สำคัญสักกพราหมณ์ว่า เป็นพราหมณ์ จึงพูดว่า วันนี้ เชิญท่านเคี้ยวกินสรีระของเราในที่นี้แห่งเดียวเถิด แล้วให้อาศัยคือให้อยู่พัก เพื่อให้สรีระของตนเป็นทาน จึงได้ให้สรีระเพื่อเป็นอาหารแก่สักกพราหมณ์ ท้าวสักกเทวราช จึงบีบเอารสอันเกิดแต่บรรพตมาเขียนเป็นภาพกระต่ายไว้ในมณฑลพระจันทร์ นับแต่นั้นมาเพราะภาพกระต่ายนั่นเอง จันทิมเทพบุตรชาวโลกจึงรู้กันทั่วไปว่า กระต่าย กระต่าย ดังนี้ จันทิมเทพบุตรมีรูปกระต่ายปรากฏแจ่มกระจ่างอย่างนี้ สมประสงค์คือยังความพอใจของโลกให้เจริญรุ่งโรจน์อยู่จนทุกวันนี้ และเรื่องนี้เป็นเรื่องอัศจรรย์ อยู่ตลอดทั้งในอรรถกถามัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์และอรรถกถาชาดกภาคสามบรรยายสิ่งที่ตั้งอยู่ด้วยปาฏิหาริย์ไว้ว่า ในภัทรกัปนี้ จะมีภาพกระต่ายอยู่บนดวงจันทร์ตลอดซึ่งเป็นหนึ่งในสี่อย่าง และในอรรถกถาอังคุตตรนิกาย บรรยายไว้ว่า ภาพรอยกระต่ายบนดวงจันทร์นั้นแหละ เป็นปัจจัยส่งเสริมให้พระมหาสิวลเถระได้บรรลุอรหัต โดยท่านใช้ภาพกระต่ายบนดวงจันทร์มาเปรียบเทียบกับศีลของตนว่าไม่มีมลทิน และในอรรถกถาขุททกนิกาย วิมานวัตถุ บรรยายไว้ว่า เพราะมีตรารูปกระต่ายดังนั้น ดวงจันทร์ซึ่งเป็นราชาแห่งดวงดาว จึงมีชื่อเรียกว่า สสี บ้าง ซึ่งมีความหมายสื่อถึงกระต่าย

^๑ ขุ.วิ.(ไทย) ๒๖/๑๑๗๑/๑๗๗.

^๒ ขุ.เปต.(ไทย) ๒๖/๒๑๓/๒๐๒, ขุ.ชา.ทสก.(ไทย) ๒๗/๑๗๑/๓๕๑.

^๓ ขุ.เปต.(ไทย) ๒๖/๖๔/๑๖๙.

^๔ ขุ.ชา.ติงสตี.(ไทย) ๒๗/๙๓/๕๕๓.

ทรงทราบความดำริของเราแล้ว ได้แปลงเพศเป็นพราหมณ์เสด็จมายังสำนักของเรา เพื่อทรงทดลองทานของเรา เราเห็นพราหมณ์นั้นแล้วก็ยินดี ได้กล่าวคำนี้ว่า ท่านมาถึงในสำนักของเรา เพราะเหตุแห่งอาหารเป็นการดีแล วันนี้ เราจักให้ท่านอันประเสริฐที่ใครๆ ไม่เคยให้แก่ท่าน ท่านผู้ประกอบด้วยศีลคุณ การเบียดเบียนผู้อื่นไม่ควรแก่ท่าน ท่านจงไปนำเอาไม้ต่างๆ มาก่อไฟขึ้น เราจักบิณฑิวดูของท่าน ท่านจักได้กินเนื้อที่สุก พราหมณ์รับคำแล้ว มีใจร่าเริง นำเอาไม้ต่างๆ มาทำเชิงตะกอนใหญ่ ก่อไฟโพลงขึ้น ณ ที่นั้น เราสลัดตัวอันมีธุลีแล้ว เข้าไปนั่งอยู่ข้างหนึ่ง เมื่อกองไฟลุกโชนแล้ว เราโดดลงในท่ามกลางระหว่างเปลวไฟ น้ำเย็นอันผู้ใดผู้หนึ่งดำลงแล้ว ย่อมระงับความกระวนกระวายและความร้อน ย่อมให้ความยินดีและปีติ ฉันใด ในกาลเมื่อเราเข้าไปยังไฟที่ลุกโพลง ก็ฉันนั้น ความกระวนกระวายทั้งปวงย่อมระงับดุจดั่งลงในน้ำเย็น ฉะนั้น เราได้ให้แล้วซึ่งกายทั้งสี่โดยไม่เหลือ คือ ขน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก และชิ้นเนื้อหทัยแก่พราหมณ์ ในอรรถกถาัมชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสกักล่าวไว้ว่า สมัยที่เป็นกระต่ายยอมทอดตัวลงในกองเพลิงที่ลุกโชน ยึดจิตใจของพวกยาจกที่มาถึงแล้วได้ แท้จริง ทานยอมให้สวรรค์สมบัติ ให้มารสมบัติ ให้พรหมสมบัติ ให้จักรพรรดิสมบัติ ให้สาวกบารมีญาณ ให้ปัจเจกโพธิญาณ ให้อภิสัมโพธิญาณ

ในอรรถกถาชาดกภาคสาม กล่าวไว้อีกว่า พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดกระต่ายอยู่ในป่า ก็ปานนั้นได้มีเชิงเขา แม่น้ำและบึงจันตคาม มารวมกันแห่งเดียว สัตว์แม่อื่นอีก ๓ ตัว คือ ลิง สุนัขจิ้งจอก และนาก ได้เป็นสหายของกระต่าย สัตว์แม่ทั้ง ๔ เป็นบัณฑิตอยู่รวมกัน ถือเอาเหยื่อในที่ที่เป็นที่โคจรของตนๆ แล้วมาประชุมกันในเวลาเย็น สสบัณฑิตให้อิวาทแก่สัตว์ทั้ง ๓ ว่า ฟังให้ทาน ฟังรักษาศีลฟังกระทำอุโบสถกรรม บัณฑิตทั้ง ๔ พากันบำเพ็ญศีล รักษาอุโบสถกรรมแล้ว ไปตามยถากรรม

ในอรรถกถาจริยาปฏิภกกล่าวถึงตอนที่กระต่ายกระโดดเข้ากองไฟไว้ว่า แม้พระโพธิสัตว์ก็ไม่สามารถทำความร้อนแม้เพียงขุมขนในร่างกายในกองไฟนั้นได้ จึงทำเป็นดุจเข้าห้องหิมะกล่าวกะท้าวสักกะผู้ทรงรูปเป็นพราหมณ์ว่า ท่านพราหมณ์ท่านทำไฟให้เย็นจัด ท่านทำได้อย่างไร พราหมณ์กล่าวว่า แนะท่านบัณฑิต ข้าพเจ้ามิใช่พราหมณ์ดอก ข้าพเจ้าเป็นท้าวสักกะ มาทำอย่างนี้ก็เพื่อทดลองท่าน พระโพธิสัตว์ได้บันลือว่า ข้าแต่ท้าวสักกะ ช่างเถิด หากว่าโลกทั้งสี่พึงทดลองข้าพเจ้าด้วยทาน ความเป็นผู้ใคร่เพื่อจะไม่ให้ของข้าพเจ้าคงไม่มีอีกแล้ว ใครจะให้ท่านเกิดขึ้น ท่านจะเห็นทานนั้นได้อย่างไรอีกเล่า ท้าวสักกะตรัสว่า แนะท่านสสบัณฑิต คุณธรรมของท่านจงปรากฏอยู่ตลอดกับเถิด แล้วทรงบีบภูเขาคือเอาอย่างภูเขาว่าลักษณะของกระต่ายไว้ ณ จันทมณฑลแล้วให้พระโพธิสัตว์นอนบนตั่งหญ้าแพรกอ่อนที่พุ่มไม้ในราวป่านั้น แล้วเสด็จกลับเทวโลก บัณฑิตทั้ง ๒ แม้เหล่านั้นก็สมัครสมานเบิกบานบำเพ็ญนิจศีลและอุโบสถศีล กระทำบุญตามสมควรแล้วก็ไปตามยถากรรม

เรื่องราวเกี่ยวกับกระต่าย

กระต่ายเป็นสัตว์ชอบนอน เป็นที่มาแห่งประโยคที่ว่ากระต่ายตื่นตูม ในอรรถกถาสังยุตตนิกาย สคาถวรรค บรรยายไว้ว่า พระผู้มีพระภาคตรัสกับชาวกษัตริย์ศากยะและโกลิยะว่า มหาบพิตร พระองค์ไม่พึงเป็นผู้เชื่อว่ามิบุคคลอื่นเป็นปัจจัย เพราะบุคคลมีผู้อื่นเป็นปัจจัยแล้ว หมูสัตว์จตุบาททั้งหลายในหิมวันต์อันแผ่ไปตั้งสามพันโยชน์จึงได้พากันวิ่งเล่นไปยังทะเลด้วยถ้อยคำของกระต่ายตัวหนึ่ง พระองค์จึงไม่ควรเป็นผู้เป็นปัจจัย ฉะนั้น คนเราทำอะไร ต้องใคร่ครวญให้ดีไม่เช่นนั้น ก็ไม่เพียงทำให้ตนเองเดือดร้อน คนอื่นไม่รู้เรื่องด้วยก็พลอยตกใจวิ่งหนีไปด้วย ทำอะไรควรใคร่ครวญให้ดี

ในอรรถกถาสังยุตตนิกาย ตกนิบาตบรรยายไว้ว่า กระต่ายได้ฟังเสียงนกกัลวของผลตาลสุกที่หล่นลงบนพื้นดินแล้วหนีไปด้วยสำคัญว่า แผ่นดินถล่ม แล้ววิ่งไป เรื่องกระต่ายตื่นตูม ในอรรถกถาชาดกเล่าไว้ว่า นานมาแล้ว พระโพธิสัตว์บังเกิดในกำเนิดราชสีห์เจริญวัยแล้วอาศัยอยู่ในป่า คราวนั้นมีดวงตาลปนกับมะตูมอยู่ในที่ใกล้ทะเลด้านทิศตะวันตก ในดวงตาลมีกระต่ายตัวหนึ่งอาศัยอยู่ภายใต้ กอตาลกอหนึ่งใกล้โคนต้นมะตูม วันหนึ่งกระต่ายนั้นเที่ยวหาอาหารแล้วมานอนอยู่ใต้ใบตาลจึงคิดว่า ถ้าแผ่นดินถล่ม เราจักไปที่ไหนหนอ ขณะนั้นเอง ผลมะตูมสุกผลหนึ่งหล่นลงบนใบตาล เพราะเสียงใบตาลนั้น กระต่ายจึงคิดว่า แผ่นดินถล่มแน่ จึงกระโดดหนีไปไม่เหลียวหลัง กระต่ายตัวอื่นเห็นกระต่ายตัวนั้นกลัวภัยซึ่งกำลังรีบวิ่งหนีไป จึงถามว่า แน่ผู้เจริญ ท่านกลัวอะไรเหลือเกิน จึงหนีมากระต่ายกล่าวว่า อย่ามัวถามเลย กระต่ายนั้นวิ่งตามไปข้างหลังพร้อมกับร้องถามว่า ผู้เจริญ ท่านกลัวอะไรหรือ กระต่ายตัวแรกไม่เหลียวมามองเลย กล่าวว่า แผ่นดินถล่มที่นั่นแม้กระต่ายตัวนั้นก็วิ่งตามหลังกระต่ายตัวที่บอกนั้นไป เมื่อเป็นอย่างนั้น กระต่ายตัวอื่นได้เห็นดังนั้นก็วิ่งตาม ๆ กันไป รวมความว่ากระต่ายตั้งพันตัวร่วมกันหนีไป มฤคแม้พวกหนึ่งเห็นกระต่ายเหล่านั้นก็ร่วมหนีไปด้วย สุนัขพวกหนึ่ง ระมัดพวกหนึ่ง กระบือพวกหนึ่ง โคพวกหนึ่ง แรดพวกหนึ่ง พยัคฆ์พวกหนึ่ง สีสหพวกหนึ่ง ช้างพวกหนึ่ง เห็นเข้าก็ถามว่า นี่อะไรกัน เมื่อสัตว์เหล่านั้นกล่าวว่า ที่นั่นแผ่นดินถล่มจึงหนีไปด้วย เนื้อที่ประมาณโยชน์หนึ่งได้มีหมู่พวกสัตว์ดิริจฉานมากขึ้นโดยลำดับ ด้วยอาการอย่างนี้ จนราชสีห์เห็นเหตุการณ์ จึงวิ่งไปข้างหน้าถามถึงเรื่องราวและพิสูจน์ความจริงด้วยการ พากระต่ายตัวต้นเรื่องไปดูที่เกิดเหตุจึงทำให้ทราบความจริง พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า กระต่ายได้ยินผลมะตูมสุกหล่น มีเสียงว่าตูม (ทุทุทุ) ก็วิ่งหนีไป หมู่เนื้อได้ฟังถ้อยคำของกระต่ายแล้ว พากันตกใจวิ่งหนีไปด้วย^๕

^๕ ขุ.ชา.จตุกก.(ไทย) ๒๗/๘๕-๘๗/๑๗๔.

ในอรรถกถาชาดกภาคสี่ได้บรรยายถึงเรื่องการถือเอาสิ่งของของผู้อื่นไปด้วยสามารถแห่งปฏิภาณ เพราะความเป็นผู้ฉลาดในอุบาย ชื่อว่าการล่อลวงว่า บุรุษชาวบ้านผู้มีความซื่อตรงคนหนึ่ง นำกระต่ายมาจากป่าวางไว้ที่ฝั่งแม่น้ำแล้วลงอาบน้ำ นักเลงคนหนึ่งเอากระต่ายนั้นวางไว้บนตึระแล้วลงอาบน้ำ บุรุษชาวบ้านขึ้นมาแล้วเมื่อไม่เห็นกระต่ายจึงมองหาข้างโน้นข้างนี้ นักเลงเห็นดังนั้นจึงถามบุรุษนั้นว่า มองหาอะไร ท่านผู้เจริญ บุรุษชาวบ้านนั้นตอบว่า ข้าพเจ้าวางกระต่ายไว้ตรงนี้ แต่ไม่เห็นกระต่ายนั้นนักเลงจึงกล่าวว่า แนะอันธพาล ท่านไม่รู้ตอกหรือว่า ชื่อว่ากระต่ายทั้งหลายที่บุคคลวางไว้ที่ฝั่งแม่น้ำย่อมหนีไปได้ ท่านดูซิ ฉันยังต้องเอากระต่ายของตนวางไว้บนตึระอาบน้ำด้วยเลย บุรุษชาวบ้านเข้าใจว่าจักเป็นอย่างนั้น เพราะความที่ตนเป็นผู้ไม่มีปฏิภาณจึงหลีกไป ในเรื่องนี้นับว่าเป็นการใช้อุบายวิธีที่ไม่ถูกต้อง เป็นการล่อลวง ไม่ควรเอาเป็นแบบอย่าง

เรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับกระต่าย เช่น หนุมานกระต่าย เป็นชื่อของหมู่บ้านหนึ่ง ก็ใช้มุงหลังคาเพื่ออยู่อาศัยได้ กระปุกอมสินรูปกระต่าย ก็ใช้หยอดเงิน เมื่อหยอดเต็มแล้วก็ทุบได้เงินมากมาย เป็นการสอนให้คนเรารู้จักประหยัดเก็บหอมรอมริบที่ละเล็กละน้อยไม่ว่ามากน้อยก็ตามก็มากมาดจ่อมปลวกไม่นานนักก็ใหญ่โต ด้านอาหาร ในอรรถกถามหาวิภังค์ภาค ๒ บรรยายไว้ว่า เวลาไม่มีเนยใส ก็สามารถใช้น้ำนมที่ทำมาจากกระต่ายได้ เพราะกระต่ายเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ย่อมมีเนยใส ในปัจจุบันนี้มีผลิตภัณฑ์เกี่ยวกับกระต่ายหลายชนิด เช่น ยาธาตุน้ำขาวตรากระต่ายบิน

คติธรรมที่มาจากกระต่าย

ให้ชีวิตกระต่ายกลับได้ชีวิตมารดา ในอรรถกถาสังยุตตนิคาย นิทานวรรคบรรยายไว้ว่า มีเรื่องเล่าไว้ว่า ในเวลาที่นายจ๊กกนะเป็นหนุ่มนั้นแล โรคเกิดขึ้นแก่มารดา และหมอบอกว่า ควรได้อะไรกระต่ายสดมารักษา จึงจะควร พี่ชายของเขาใช้นายจ๊กกนะไปด้วยสั่งว่า พ่อ เจ้าจงไปเที่ยวหาตุที่นาเถิด เขาไปที่นั่นแล้ว มีกระต่ายตัวหนึ่งมาเพื่อจะกัดกินข้าวกล้าอ่อน กระต่ายนั้นเห็นนายจ๊กกนะ จึงวิ่งไปโดยเร็ว ถูกเถาว์ลย์พัน ได้ร้องเสียงดัง กิริ กิริ นายจ๊กกนะไปตามเสียงนั้นก็จับกระต่ายไว้แล้ว จึงคิดว่า เราจักผสมยาแก่มารดา แต่เขาคิดต่อไปอีกว่าข้อที่เราพึงปลงสัตว์จากชีวิต เพราะเหตุแห่งชีวิตของมารดา หากควรแก่เราไม่ แล้วปลอยกระต่ายไปด้วยคำว่า เจ้าจงไปบริโภคหญ้าและน้ำกับพวกกระต่ายในป่าเถิดแล้วกลับมาบ้าน พอกลับถึงบ้าน เขาถูกพี่ชายถามว่า น้องชายเจ้าได้กระต่ายแล้วหรือ จึงบอกความเป็นไปนั้น พี่ชายจึงตำหนายจ๊กกนะ เขาไปหามารดาเยินกล่าวคำสัจจอธิบายว่า แต่กาลที่ข้าพเจ้าเกิดแล้ว ยังไม่รู้สึกรว่าปลงเคยสัตว์จากชีวิต ด้วยสัจจวาจานี้ขอให้มารดาของข้าพเจ้าหายจากโรคเถิด ทันทีนั้นเอง มารดาของเขาก็ได้เป็นผู้หายจากโรค

ขอทำตามผู้อื่น^๖ เช่นเห็นช้างอาบน้ำได้ ก็อยากอาบน้ำเหมือนกับช้างใหญ่ ทำอะไรโดยพลัน ไม่ทันพิจารณา ก็ต้องจมหรือลอยขึ้น เพราะตัวเองมีร่างกายเล็ก ลงน้ำลึกไม่ได้ ดังนั้น คนเรา จะทำอะไร จะทำเลียนแบบผู้อื่น โดยไม่พิจารณาอย่างรอบคอบย่อมเกิดความเสียหาย กระทาย ย่อมไม่เป็นมิตรกับศัตรู เช่น สุนัขที่คอยจับกระทายกิน” ดังนั้น มิตตธรรมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

เกลียดแผ่นดินจึงกระโดดไปมา ในอรรถกถาัมชฌิมนิกาย มูลปณณาสกั ภาค ๒ บรรยายถึงกระทายเกลียดแผ่นดินจึงกระโดดไม่หยุดไว้ว่า กระทายรังเกียจแผ่นดิน อุปมาเกี่ยวกับการสนทนา เนื้อเรื่องในที่นี่ ดังนี้ ได้ยินว่า แผ่นดินกล่าวกะกระทายว่า แน่ะกระทาย กระทายถามว่า นั่นใคร แผ่นดินกล่าวกับกระทายว่า เจ้าสำเร็จอิริยาบถทั้งหมดถ่ายอุจจาระและปัสสาวะบนเราเทียว ทำไมจึงไม่รู้จักเรา กระทายพูดขึ้นว่า ท่านเห็นเราด้วยดี ก็ที่อันเราเหยียบเป็นเหมือนที่ถูกต้องด้วยปลายนิ้ว น้ำที่ปล่อยออกมาก็มีประมาณน้อย กริสีก็เพียงเมล็ดตุ้มกา แต่แม่ที่อันข้างและม้า เป็นต้นเหยียบแล้วเป็นที่ใหญ่ แม่ปัสสาวะของสัตว์เหล่านั้นประมาณเต็มหม้อ อุจจาระก็ประมาณกระเช้า เราพอละกับท่าน จึงกระโดดไปอยู่ในที่อื่น แต่แผ่นดินกล่าวกะกระทายว่า โอ ถึงเจ้าไปไกล เจ้าก็อยู่บนเราแล้ว มิใช่หรือ กระทายนั้นเกลียดแผ่นดินนั้นอีก จึงกระโดดไปอยู่ในที่อื่น กระทายกระโดดแล้วกระโดดอีกอยู่แม้พันปีอย่างนี้ ก็ไม่อาจพ้นแผ่นดินได้

ในทำนองเดียวกัน คนผู้ได้สมบัติแปดกัถิ ผู้เอามือลูบคลำพระจันทร์และพระอาทิตย์อยู่ก็ดี ย่อมบัญญัติความรอบรู้^๗ ๓ อย่างแต่ไม่อาจเพื่อจะเปลื้องอึดตวาทะได้ จึงตกอยู่ในวิภวภูบ่อบย ๆ ก็คนเหล่านั้นก็เหมือนกระทายรังเกียจแผ่นดินจะนั้น

คำว่า “หนวดเต่า เขากะต่าย” คำนี้หลายคนคงเคยได้ยิน ซึ่งมีเนื้อความหมายถึงคนไม่ยอมรับในสิ่งหนึ่ง

ไม่ควรเป็นผู้แตกตื่น ในที่ฌนิกาย มหาวรรค บรรยายไว้ว่า พระพุทธเจ้าสอนให้ชาวศากยวงศ์และโกลิยวงศ์ ให้ไม่เป็นผู้แตกตื่น แล้วตรัสว่า มหาบพิตรทั้งหลายไม่พึงเป็นผู้แตกตื่น เพราะฝูงสัตว์สี่เท้าในป่าหิมพานต์ซึ่งกว้างสามพันโยชน์ แตกตื่นเพราะคำพูดของกระทายตัวหนึ่งได้แล่นไปจนถึงทะเลหลวง เพราะได้ยินได้ฟังเรื่องแผ่นดินถล่ม

^๖ อ.ทสก.(ไทย).๒๒/๙๙/๒๓๓.

^๗ ขุ.ชา.ทวาทสก.(ไทย) ๒๗/๑๐๑/๓๙๐.

อุปมาเปรียบเทียบที่ได้รับจากกระต่าย

กระต่ายเป็นสัตว์ดิรัจฉาน^๘ ในขณะที่กระต่ายติดบ่วงย่อมดิรัจฉาน รอคอยความตาย เปรียบได้กับคนเรา เมื่อถูกตัณหาครอบงำย่อมกระสับกระส่าย อยู่ไม่เป็นสุข ดังนั้น คนเราที่มีตัณหาความอยากครอบงำในบางคราว จะกลายเป็นตุ๊กกระต่ายติดบ่วง แสดงอาการปรากฏให้ผู้อื่นทราบได้

เป็นสัตว์รูปสวย แต่ขนมีกลิ่น^๙ ซึ่งคนที่เลี้ยงกระต่ายก็จะทราบได้ดี ดังคำที่พระอัมพปาลีเถรีกล่าวไว้ว่า เมื่อก่อน ผมของเรามีสีดำ คล้ายกับสีปีกแมลงภู่ มีปลายอน เดียวนี้ กลายเป็นเช่นปอเพราะชรา เมื่อก่อนมวยผมของเรามีกลิ่นหอมดุจอบด้วยดอกมะลิเป็นต้น เติมด้วยดอกไม้ เดียวนี้มีกลิ่นเหมือนขนกระต่าย^{๑๐} เพราะชรา

เป็นสัตว์เล็กที่ไม่อาจสู้สัตว์ใหญ่ได้ ซึ่งคราวหนึ่ง ปสูรปริพาชก จะทำแข่งสนทนาปราศรัยกับพระพุทธเจ้า แต่ก็เป็นไปไม่ได้ เพราะปสูรปริพาชก ต่ำต้อย ส่วนพระพุทธเจ้าสูงสุด ดังนั้น ปสูรปริพาชก ไม่อาจมาแข่งคู่ คือ จับคู่แข่งขัน เพื่อสนทนาปราศรัยโต้ตอบกับพระพุทธเจ้า ผู้มีปัญญามากได้ เปรียบเหมือนกระต่าย ไม่อาจมาแข่งคู่ คือจับคู่แข่งขันกับตัวช้างใหญ่ซบมันได้^{๑๑}

กระต่ายในดวงจันทร์ ซึ่งเป็นคำเปรียบเทียบที่ครั้งหนึ่งอาจารย์ที่มีชื่อว่าพุทธศตัญญูจะเมื่อได้รู้ว่า พระพุทธเจ้าบังเกิดขึ้นในโลกแล้ว ก็ได้กล่าวกับศิษย์ทั้งหลายว่า ความเป็นผู้นำของโลกหาได้ยาก เหมือนหาดอกมะเดื่อที่ดี เหมือนหากระต่ายในดวงจันทร์ พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลกแล้ว แม้ความเป็นมนุษย์ก็หาได้ยากและเมื่อความเป็นผู้นำโลกและความเป็นมนุษย์ทั้งสองอย่างมีอยู่ การได้ฟังธรรมก็หาได้ยากยิ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จอุบัติขึ้นในโลก พวกเราจักได้ดวงตาอันเป็นของพวกเรา มาเถอะท่าน เราจักไปยังสำนักของพระพุทธเจ้ากัน^{๑๒} ดังนั้นกระต่ายในดวงจันทร์เป็นคำที่เวลาเปรียบเทียบก็ใช้กับสิ่งที่ประเสริฐที่สุดในโลก

อย่าหายใจเข้าออกสั้นดุจลำตัวกระต่าย หมายความว่า ลมหายใจเข้าและหายใจออกแม้ที่ละเอียดจนยิบ ทำร่างกายอันยาวในตัวช้างและตัวงู ให้ค่อย ๆ เติมแล้วก็ค่อย ๆ ออกไป จึงเรียกว่ายาว ลมหายใจเข้าและลมหายใจออก ทำร่างกายอันสั้น ของสุนัขและกระต่ายให้เต็มเร็วแล้วก็ออกเร็ว ฉะนั้น ท่านจึงเรียกว่า สั้น แต่มนุษย์บางจำพวกหายใจเข้าและหายใจออกยาวด้วยอำนาจระยะกาลดุจช้างและงู บางจำพวกหายใจเข้าและหายใจออกสั้นดุจสุนัขและกระต่าย เพราะฉะนั้น

^๘ ขุ.ธ.(ไทย) ๒๕/๓๔๒/๑๓๗.

^๙ ขุ.เถรี.(ไทย) ๒๖/๒๕๒/๕๙๖.

^{๑๐} ขุ.ม.(ไทย) ๒๗/-/๒๑๓.

^{๑๑} ขุ.อป.(ไทย) ๓๓/๑๖/๑๓๗.

ลมหายใจเข้าและหายใจออกของมนุษย์เหล่านั้น ด้วยอำนาจกาลเวลาที่ออกและเข้าอยู่กินเวลานาน พึงทราบว่ายาว ที่ออกและเข้าอยู่ชั่วเวลาน้อย พึงทราบว่าสั้น ในปฏิสัมภิทามรรคอรกถกถาบรรยายไว้ว่า มนุษย์บางครั้งหายใจเข้าและหายใจออกยาว เหมือนช้างและงูเป็นต้น บางครั้งสั้นเหมือนสุนัข และกระทายเป็นต้น ลมอัสสาสะปัสสาสะที่เหน็ดเหนื่อยยุ่งยากด้วยประการอื่นไม่มียาวและสั้น เพราะฉะนั้นลมอัสสาสะปัสสาสะเมื่อเข้าและออกตลอดกาลนานพึงทราบว่ายาว เมื่อเข้าและออกตลอดกาลสั้น พึงทราบว่า สั้น เมื่อคนเรารู้ระบบการหายใจแล้ว จงหายใจให้ถูกต้อง แล้วใช้ประโยชน์จากการหายใจเจริญกัมมัฏฐานกำหนดลมหายใจเข้าออก^{๒๖} หรือในทีฆนิกาย สีลขันธวรรค บรรยายไว้ว่า การบรรลุธรรม ผู้มีปัญญาน้อย ซึ่งมีได้สังสมกุตสมภารไว้ หยั่งรู้ได้ยากพึงไม่ได้ ดุจกระทาย พึ่งมหาสมุทรไม่ได้

หลักธรรมที่ควรประพฤติตาม

ในปีกระทาย คนเราควรมีหลักธรรม ๔ อย่าง เพื่อความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต คือ

๑) มีความรอบคอบ ไม่ประมาท ใครครวญก่อนแล้วจึงกระทำ เพราะกระทายเคยมีความผิดพลาดในขณะที่หลับเมื่อได้ยินเสียงอะไรแล้วไม่พิจารณาให้ดี รีบทำอะไรโดยขาดความใคร่ครวญ จึงทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนไปตามๆ กัน ดังนั้น คนเรา แม้จะหลับไหลอยู่ หรือหลับๆ ตื่นๆ ก็ตาม จงเร่งปลุกสติให้ตื่นจากความหลับไหลเรียกสติกลับมาแล้วจึงตัดสินใจทำอะไรอย่างมีความคิดใคร่ครวญ เพราะกระทายสอนให้คนเราเรียนรู้เรื่องนี้ได้อย่างชัดเจน

๒) อย่าหลงเชื่อผู้อื่น เพราะเหล่ากระทายนับพันตัวหลงเชื่อกระทายตัวหนึ่งที่พูดว่าแผ่นดินถล่ม แล้ววิ่งหนีตายไปตามนั้น ก็ทำให้ตนเองเกือบตาย เกือบวิ่งไปตกทะเล แต่โชคดียังดีที่ราชสีห์โพธิสัตว์มาช่วยเหลือไว้ได้ทัน จึงทำให้หมู่มสัตว์มีชีวิตรอดปลอดภัย ดังนั้น คนเราอย่าเชื่อผู้อื่นมากเกินไป เชื่อมั่นตนเอง เพราะการหลงเชื่อสิ่งที่ผู้อื่นทำ แล้วทำไปตามที่ผู้อื่นทำนั้นก็ทำให้ตนเองเดือดร้อน และทำให้ผู้อื่นที่เกี่ยวข้องกับเรา ต้องพลอยเดือดร้อนไปด้วย

๓) มีความกล้าทำสิ่งที่ดีที่ทำได้ยากดังที่ได้ตั้งใจไว้ แม้จะทำได้ยากยิ่งก็ตาม คือกระทายได้ตั้งใจว่า ในวันเพ็ญใครมาขออะไรก็จะให้ชีวิตเป็นทาน แล้วทำตามนั้น ดังนั้น เมื่อคนเราตั้งใจว่าจะทำอะไรแม้จะทำได้ยากยิ่งก็จงทำสิ่งนั้นตามที่ได้ตั้งใจไว้

๔) สอนอย่างไรทำอย่างนั้น คือกระทายโพธิสัตว์สอนให้ผู้อื่นทำความดี สอนให้บริจาคทาน แล้วตัวเองก็ทำความดี บริจาคชีวิตให้เป็นทานไว้เป็นแบบอย่าง คนเราก็เหมือนกัน ผู้เป็นครูอาจารย์สอนให้เขาทำความดี แล้วก็ทำอย่างที่สอน และสอนอย่างไรทำ ก็จะทำให้ได้รับการจารึกคุณความดีไว้ในดวงใจของตนบนแผ่นดินชั้กับ ดุจดั่งภาพกระทายที่ได้จารึกไว้ในดวงจันทร์ฉะนั้น

^{๒๖} วิ.มหา.อ.(บาลี) ๑/-/๔๔๖.

ประโยชน์ที่ได้รับจากกระท้าย

กระท้ายเป็นอาหาร ในอังคุตตรนิกาย ปัญจกนิบาต บรรยายถึงราชสีห์จับกระท้ายไม่พลาด กินเป็นอาหาร^{๑๓} หรือตั้งคำในชาดกที่บรรยายไว้ว่า ชนทั้งหลายปลุกกระท้อมไว้ในป่า ทำเครื่องดักสัตว์ เบียดเบียนกระท้าย^{๑๔} ในอรรถกถาัมชฌิมนิกายอุปริปัญญาสก์ บรรยายไว้ว่า ชาวบ้านยิงกระท้ายระหว่างทางแล้วหอบกลับบ้าน หรือกระท้ายเป็นสัตว์ที่หนีรอดได้จากครวที่น้ำท่วมโลก ในมิลินทปัญหากล่าวไว้ว่า ครวที่น้ำท่วมโลก แม้แต่ขุนเขาหิมพานต์ก็ถูกน้ำท่วม สัตว์สี่เท้าแข็งแรงหนีขึ้นที่ดอนรอดพ้นจากการถูกน้ำท่วมตาย ดังคำว่า คงคาย่อมไหลมาแต่ป่าหิมพานต์และไหลหลั่งลงสู่มหาสมุทรอันใหญ่ฉันทใด อันว่าเมฆใหญ่บันดาลทำให้ฝนตกลงมาท่วมบ่อสระในป่าหิมพานต์เป็นน้ำป่าพัดขอนไม้ใหญ่น้อยและรากใบเป็นสวะลอยไป สัตว์น้อยใหญ่คือแมลงปอง ตะขาบ งู พังพอน สุนัข กระท้ายและเสือป่าเป็นต้นก็พากันหนีขึ้นไปอาศัยอยู่บนดอน หมูสัตว์ที่มีกำลังอ่อนหนีไม่พ้นน้ำก็ท่วมตายไหลพัดพาไปสู่มหาสมุทร ใช้แต่เท่านั้นน้ำใหญ่ยังพัดพาเอาสิ่งโสโครกบรรดามีให้ไหลไปสิ้น ชำระล้างปฐพีให้สะอาดหมดจดและน้ำก็ไหลไปสู่มหาสมุทรจนแห้งไม่เหลือเลย นอกจากนี้กระท้ายยังสร้างความน่านิรมย์ มักพบอยู่ใกล้กับผู้ทรงศีล บำเพ็ญพรต ซึ่งเป็นสถานที่นิรมย์ใจ ดังคำว่า ณ ที่นั้น มีทั้งแรด ...เสือปลา กระท้ายและวัวกระทิงเป็นจำนวนมาก^{๑๕} และมีปรากฏในป่าหิมพานต์ ชอบเที่ยวไปมา ดังคำว่า ...เสือปลา กระท้าย วัวกระทิง^{๑๖} หรือตั้งคำเชิดชวนที่ปุณณกยักษ์ ทูลกับพระราชทำให้ชมสัตว์ต่างๆ ที่ว่า ขอทูลเชิดทอพระเนตรฝูงเนื้อนานาชนิด เป็นจำนวนมากที่เชิงเขา เช่น ... ชะมด แมวป่า กระท้าย และกระแต ซึ่งมีอยู่มากมาย^{๑๗} หรือใช้เป็นของเล่นเด็ก ๆ เช่น ตูกตากะต้าย ในมหาเวสสันดรชาดก ก็ได้บรรยายถึงสองพระกุมาร คือพระขาลีและพระกัณหา ก็ชอบเล่นตูกตากะต้าย ในปีใหม่นี้ เด็ก ๆ ก็ควรได้รับสิ่งของที่เกี่ยวกับกระท้ายเป็นของขวัญ เพื่อสร้างความเบิกบานใจระหว่างครอบครัว

สรุปความ

กระท้ายเมื่อรู้ภาวะของตนที่ไม่คำนึงถึงชีวิต ยอมสละชีวิตของตนเพื่อเป็นอาหาร ซึ่งแม้ทำวสักกะจอมเทพไม่สามารถจะชมได้ สุดท้ายทำวสักกะจอมเทพยังได้จารึกคุณความดีไว้บนดวงจันทร์ กระท้ายมีคุณความดี ที่ได้รับจารึกลงในดวงจันทร์ และมองตัวเราว่าได้สร้างสิ่งที่จะทำ

^{๑๓} อัง.ปัญจก.(ไทย) ๒๒/๙๙/๑๖๘.

^{๑๔} ขุ.ชา.ปกิณณก.(ไทย) ๒๗/๒๕๙/๔๖๓.

^{๑๕} ขุ.ชา.อสีติ. (ไทย) ๒๘/๒๖๗/๑๒๙.

^{๑๖} ขุ.ชา.อสีติ. (ไทย) ๒๘/-/๑๓๔.

^{๑๗} ขุ.ชา.อสีติ. (ไทย) ๒๘/-/๔๐๓.

ให้ได้รับจารึกแล้วหรือยัง หากยังไม่ได้ทำ ก็เริ่มทำตั้งแต่บัดนี้ไป ในปีนี้เราควรจะเริ่มต้นด้วยการที่จะไม่เป็นกระทายตื่นตูม ที่ขาดการสังเกต และจะไม่ประมาท ทำอะไรก็จะไม่มองข้าม ไม่ดูถูกความสามารถของผู้อื่น เพราะสำนึกได้ที่เคยลำพองตัวในคราวที่วิ่งแข่งขันกับเต่า สุดท้ายก็พ่ายแพ้ต่อเต่า กระทายเป็นสัตว์เล็กที่ถูกสัตว์ใหญ่จับกินเป็นอาหาร กระทายชอบทำอะไรเลียนแบบผู้อื่น ทั้งที่ตัวเองขาดความสามารถ เคยอยากลงอาบน้ำค้างข้าง สุดท้ายก็เดือดร้อนเกือบตายกว่าจะขึ้นจากน้ำที่ลึก ดังนั้น จะทำอะไร ต้องคำนึงถึงศักยภาพความสามารถของตนเอง หากทำไม่ได้ก็อย่าไปทำ เพราะจะทำให้ตัวเองเดือดร้อนได้ กระทายเป็นสัตว์ดิ้นรนยามติดบ่วง พยายามดิ้นรนเพื่อให้หลุด แต่ดิ้นรนอย่างไรก็หารอดไปได้ไม่ จึงกระสับกระส่าย เปรียบกับคนเรา เมื่อเกิดตัณหาราคะย่อมอยู่ไม่เป็นสุข มีความกระสับกระส่าย มักแสดงอาการให้ผู้อื่นเห็นได้ชัด หากบรรเทาความอยากลง ความกระสับกระส่ายก็จะลดลงได้ หรือการที่จะได้บรรลุธรรมได้นั้น ในการบรรลุธรรมสำหรับผู้มีปัญญาน้อยซึ่งมิได้สั่งสมกุศลความดีไว้หยั่งรู้ได้ยาก ฟังไม่ได้ ดูจกระทายฟังทะเลไม่ได้และอย่าได้เชื่อคนอื่นมากเกินไปคือเมื่อเกิดมาเป็นคนไม่ควรหันไปตามเหตุที่ถึงของผู้อื่น (คือไม่ควรเก็บเอาเรื่องของคนอื่นมาคิด) เพราะสัตว์สี่เท้าในป่าหิมพานต์กว้างสามพันโยชน์ ยึดถือเรื่องของคนอื่นพากันวิ่งจะไปหลงทะเลเพราะฟังคำของกระทายตัวหนึ่ง ดังนั้นคนเราจึงไม่ควรยึดถือเอาเรื่องของคนอื่นในปีนี้ เพื่อให้ได้ประโยชน์จากกระทาย บุชาธรรมของกระทาย เพื่อให้ตนมีความสุข ควรหัดเป็นผู้บริจาคสิ่งของให้เป็นทาน โดยให้หญ้าอ่อนเป็นอาหารแก่สัตว์ และไม่เบียดเบียนสัตว์ มีเมตตาจิตต่อสัตว์โลก ก็คงทำให้หมู่สัตว์รวมทั้งกระทายกระโดดโลดเต้นอย่างเบิกบานใจเป็นแน่แท้

ท้ายสุดนี้ ขอให้ปีกระทายในปีเถาะ คติธรรมที่ได้รับจากกระทาย จงเป็นข้อคิดเตือนสติ นำหลักธรรมเรื่องมีความกล้าที่จะทำสิ่งที่ดีซึ่งทำได้ยากยิ่งที่ได้ตั้งใจไว้ หรือสอนผู้อื่นให้ทำความดี โดยการทำตนให้เป็นแบบอย่าง สอนอย่างไรทำอย่างนั้น สร้างความดีไว้เสมอ ให้ท่านเป็นประจำ มีความใคร่ครวญก่อนทำ ไม่หลงเชื่อผู้อื่นโดยขาดใคร่ครวญ และเชื่อมั่นว่าตนทำได้ในความดีที่ได้ตั้งใจไว้ ก็ทำให้ชีวิตเจริญรุ่งเรืองและได้รับความโชคดีในปีกระทาย มีความสุขเบิกบานใจตลอดไป

* * * * *

http://www.somnuk.ac.th/main/images/stories/other/01_182.jpg